

سرطان به زبان ساده

جلد اول: سرطان‌های سر و گردن

مؤلفان

دکتر احمد مافی

دانشیار گروه رادیوانکولوژی
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

دکتر امین رحمانی

دستیار تخصصی گروه رادیوانکولوژی
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

دکتر مریم طهماسبی نسب

دستیار تخصصی بیماری‌های دهان و فک و صورت
دانشگاه علوم پزشکی تهران

❖ اطلاعات موجود در این کتابچه ❖

این کتابچه اطلاعات لازم درمورد انواع اصلی سرطان‌های سر و گردن را در اختیار بیماران قرار می‌دهد. روش‌های درمانی و عوارض جانبی این سرطان‌ها خاص و متمایز هستند به همین دلیل در بخش‌های مختلف کتاب و همچنین در بخش کنترل عوارض جانبی به هریک از آنها اشاره کرده‌ایم. در ضمن در ابتدای کتاب عملکرد اندام‌های ناحیه سر و گردن، عوامل خطر ابتلا به سرطان در این نواحی و شیوع سرطان سر و گردن بحث شده است. در انتهای کتاب نیز مباحثی و نکاتی در مورد ملاحظات دندان پزشکی در سرطان‌های سر و گردن و دستورات غذایی برای تأمین انرژی برای بیماران حین درمان توضیح داده شده است.

درمان سرطان دهان
درمان سرطان‌های حلق، شامل نازوفارنکس، اوروفارنکس و هیپوفارنکس
درمان سرطان حنجره
درمان سرطان بینی و سینوس‌های پاراناژال
درمان سرطان غدد بزاقی اصلی و فرعی
درمان سرطان تیروئید
ضایعات پیش بدخیم
ملاحظات دندان پزشکی در سرطان‌های سر و گردن

اطلاعات مربوط به سرطان‌های گوش، چشم و پوست در این کتابچه قید نشده است. اما بیماران مبتلا به سرطان‌های پیشرفته که سرطان آنها تا غدد لنفاوی در گردن پیش رفته است می‌توانند از این کتابچه بهره ببرند. همچنین درمان سرطان تیروئید که تا حدودی از نظر نوع درمان و علایم با دیگر سرطان‌های سر و گردن متفاوت است نیز بحث شده است. در این کتاب به سرطان‌های اولیه ناحیه سر و گردن پرداخته شده است. سرطان‌هایی که در دیگر نواحی بدن هستند و به ناحیه سر و گردن متاستاز داده‌اند مورد بحث این کتاب نیستند. در انتهای کتاب فصلی با نام ضایعات پیش بدخیم

نیز مورد بحث قرار گرفته است که از نظر نویسندگان کتاب بسیار مهم است زیرا این ضایعات ارتباط مستقیم به سیگار و الکل دارند. مخاطبین اصلی کتاب حاضر بیماران مبتلا به سرطان نواحی سر و گردن و یا افراد غیرپزشک هستند که علاقه مند به کسب اطلاعات در مورد سرطان‌های نواحی سر و گردن می‌باشند. به همین دلیل تلاش شده است از به کار بردن واژه‌های تخصصی و توضیح درمان‌های تخصصی اجتناب شود تا مخاطبان بتوانند به زبان ساده با سرطان‌های نواحی سر و گردن، درمان و عوارض آشنا شوند.

❖ فهرست ❖

بخش اول: نکات کلی در مورد سرطان‌های سروگردن..... ۱۳

سرطان چیست؟.....	۱۳
سرطان چگونه مرحله‌بندی می‌شود؟.....	۱۵
سرطان چگونه درمان می‌شود؟.....	۱۶
تصمیم‌گیری راجع به درمان.....	۱۷
صحبت کردن با پزشک.....	۱۷
شرکت در تحقیقات پزشکی.....	۱۷
اسکن و تصویربرداری.....	۳۱
سونوگرافی.....	۳۳
مرحله‌بندی سرطان.....	۳۳

بخش دوم: نکات کلی در مورد پرتودرمانی (رادیوتراپی) و شیمی درمانی..... ۳۷

پرتودرمانی خارجی (External radiotherapy).....	۳۸
در طول درمان چه اتفاقی می‌افتد؟.....	۴۰
عوارض رادیوتراپی سر و گردن.....	۴۰
نکات کلی در مورد شیمی‌درمانی.....	۴۷
سایر درمان‌های سیستمیک.....	۴۸

بخش سوم: نگاهی اجمالی به درمان سرطان‌های نواحی گوناگون سر و گردن ۴۹

سرطان‌های حفره دهان.....	۴۹
عوارض جانبی.....	۵۰
درمان سرطان‌های حلق (نازوفارنکس، اوروفارنکس، هیپوفارنکس).....	۵۳
عوارض جانبی.....	۵۳
درمان سرطان حنجره.....	۵۷
عوارض جانبی پرتودرمانی حنجره.....	۵۸
عوارض جانبی جراحی حنجره.....	۵۸
عوارض جانبی.....	۵۹
تراکتوستومی.....	۶۰
تراکتوستومی موقت.....	۶۱

۶۲	تراکتوستومی دائمی
۶۲	پس از لارنژکتومی
۶۳	درمان سرطان بینی و سینوس پاراناژال
۶۴	جراحی
۶۵	عوارض جانبی
۶۷	پرتودرمانی
۶۷	شیمی درمانی
۶۹	سرطان تیروئید
۷۱	جراحی
۷۱	عوارض
۷۱	بُد درمانی

بخش چهارم: مروری بر کنترل عوارض جانبی درمان سرطان‌های سر و گردن ۷۳

۷۳	نگرانی‌های غذایی
۷۳	خشکی دهان
۷۴	تغییر حس چشایی و اشتها
۷۵	ایجاد خلط در دهان
۷۵	حالت تهوع، استفراغ و کاهش وزن
۷۶	ایجاد زخم در دهان
۷۶	مشکل در بلعیدن
۷۷	تغذیه از راه لوله
۷۸	آسیب به دندان‌ها
۷۹	ارتباط و گفتار
۷۹	از دست دادن قدرت حرف زدن
۸۰	اختلال شنوایی
۸۰	ریزش مو
۸۱	کم کاری تیروئید
۸۱	آسیب به اعصاب و عضلات
۸۲	قرمز و خشک شدن پوست
۸۲	اختلال بینایی

بخش پنجم: مدیریت عوارض پرتودرمانی و شیمی‌درمانی ۸۳

۸۳	موکوزیت .....
۸۴	عفونت‌های ثانویه .....
۸۵	خونریزی .....
۸۶	تغییرات حسی و عصبی .....
۸۶	توجهات دیگر در مدیریت دندانپزشکی .....
۸۸	عفونت قارچی .....
۸۸	حساسیت دندان .....
۸۸	قفل‌شدن عضلات فک (تریسموس) .....
۸۹	پروتزهای دندانی .....
۸۹	نکروز (مرگ) استخوان ناشی از پرتودرمانی .....
۸۹	درمان و پیشگیری .....

بخش ششم: دستورات غذایی خاص برای تقویت عمومی در بیماران تحت

درمان ۹۰

۹۰	فالوده سیب .....
۹۴	عصاره طبیعی گوشت .....
۹۵	دستورات غذایی خاص برای کاهش عوارض ناشی از درمان .....

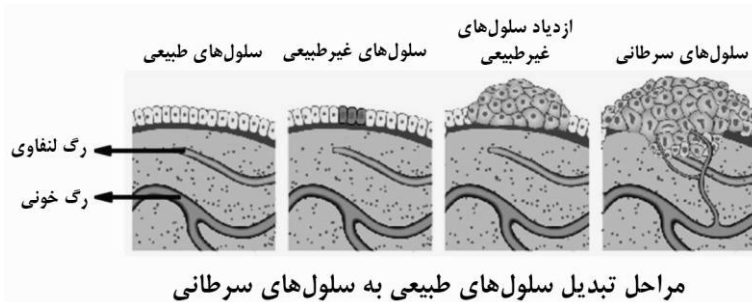
بخش اول

نکات کلی در مورد سرطان‌های سروگردن

سرطان چیست؟

سرطان بیماری سلول‌های بدن است. سلول‌ها در واقع اجزاء سازنده بدن ما هستند (مانند آجرهای یک ساختمان). بدن، بطور پیوسته در حال ساخت سلول‌های جدید است تا بتواند رشد کند، سلول‌های مرده را جایگزین کند و یا سلول‌های صدمه دیده را بازسازی کند. بطور طبیعی، رشد و تولید سلول‌ها تحت کنترل دقیق بدن است. ولی گاهی – بدلائل مختلف که بسیاری از این دلایل ناشناخته هستند – رشد سلولی از حالت طبیعی و کنترل شده خارج می‌شود. این رشد غیرطبیعی، می‌تواند منجر به تولید بافت‌های غیرطبیعی در بدن شود که ممکن است بیمار بتواند این بافت غیرطبیعی را به صورت یک توده در بدن خود لمس کند (مثل توده در گردن، و یا در پستان). این توده که از سلول‌های غیرطبیعی تشکیل شده است یک تومور (tumor) نامیده می‌شود. تومورها ممکن است خوش‌خیم و یا بدخیم باشند. به تومورهای بدخیم اصطلاحاً سرطان (cancer) گفته می‌شود.

تومورهای خوش‌خیم سرطانی نیستند و معمولاً پزشکان می‌توانند آنها را بردارند. تومورهای خوش‌خیم همیشه در همان محل اولیه باقی می‌مانند و به سایر نقاط بدن گسترش نمی‌یابند. در بیش‌تر موارد، تومورهای خوش‌خیم پس از برداشته شدن، باز نمی‌گردند. از همه مهم‌تر اینکه، تومورهای خوش‌خیم به ندرت خطری برای زندگی

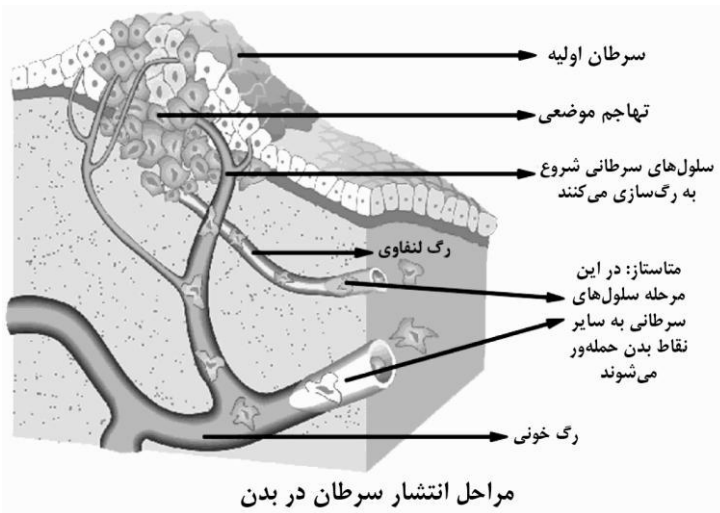
افراد ایجاد می‌کنند، گرچه ممکن است بر اثر رشد زیاد موضعی و فشار آوردن روی اعضاء مجاور، مشکلاتی را برای بیمار ایجاد نمایند.

تومورهای بدخیم سرطانی هستند، و می‌توانند خطرناک باشند. سلول‌های سرطانی ممکن است به بافت‌ها و اندام‌های مجاور منتشر شده و آسیب برسانند. همچنین، سلول‌های سرطانی گاهی از یک تومور بدخیم جدا شده و وارد جریان خون یا سیستم لنفاوی می‌شوند. اینگونه است که سلول‌های سرطانی از تومور اصلی (اولیه) گسترش یافته و در دیگراندام‌ها نیز تشکیل تومور می‌دهند. سرایت سرطان متاستاز نام دارد.

وقتی یک تومور بدخیم ایجاد می‌شود، در ابتدا هنوز به بافت‌های مجاور دست - اندازی نکرده است و محدود به محل اولیه است. این مرحله از سرطان اصطلاحاً "سرطان در جا" (cancer in-situ) نامیده می‌شود. وقتی سلول‌های سرطانی ازدیاد پیدا کنند به بافت‌های مجاور دست‌اندازی می‌کنند. این مرحله از بیماری "سرطان مهاجم" (invasive cancer) نام دارد.

یک سرطان مهاجم که هنوز به نقاط دیگر بدن پخش نشده است اصطلاحاً "سرطان اولیه" (primary cancer) هم نامیده می‌شود. بعضی اوقات این سلول‌های سرطانی در بدن پخش می‌شوند و به بافت‌های دیگر بدن مثل ریه، کبد و یا استخوان دست‌اندازی می‌کنند. وقتی این عمل اتفاق می‌افتد، سلول‌های سرطانی در نقاط مختلف رشد می‌کنند و در نتیجه سرطان در اعضاء مختلف بدن پخش می‌شود. به این مرحله از سرطان اصطلاحاً "سرطان متاستاتیک" (metastatic cancer) گفته می‌شود. پس در واقع، متاستاز عبارتست از پخش شدن سرطان اولیه در نقاط مختلف بدن و ایجاد کانون‌های سرطانی در آنها.

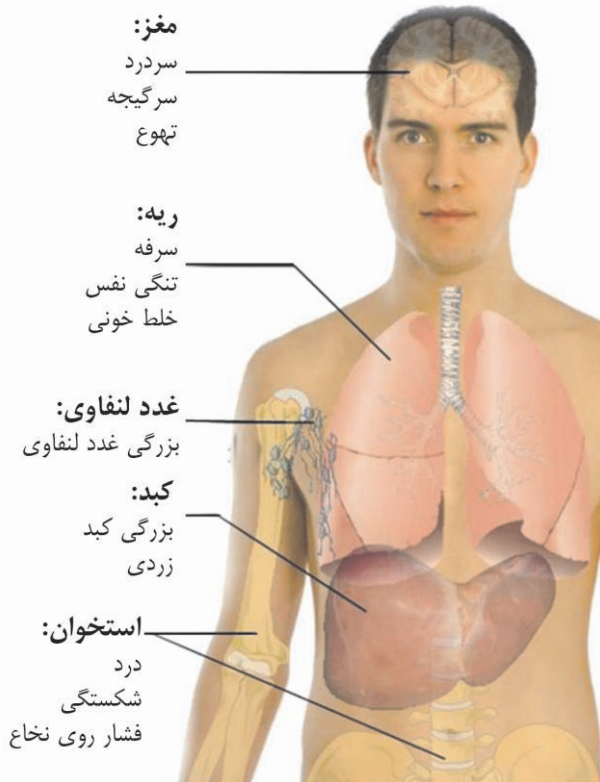

سرطان در هر عضوی که ایجاد شود، نام همان عضو را بخود می‌گیرد مثل سرطان ریه، سرطان پستان، سرطان معده، و غیره. اگر سرطان معده مثلاً به کبد سرایت کند، با اینکه کبد دچار سرطان شده است ولی چون منشاء اولیه خود کبد نبوده همچنان سرطان معده با متاستاز به کبد نامیده می‌شود. یعنی اصطلاحاً می‌گوئیم سرطان معده با درگیری کبد. و یا اگر سرطان پستان به استخوان سرایت کند، عبارت سرطان پستان با درگیری استخوان بکار برده می‌شود و این بیماری با سرطان اولیه استخوان کاملاً متفاوت است.

سرطان چگونه مرحله‌بندی می‌شود؟

درمان اکثر سرطان‌ها بستگی به مرحله (stage) سرطان دارد. مرحله سرطان مشخص می‌کند که بیماری تا چه حد منتشر شده است. مرحله‌بندی (staging) توسط معاینه بالینی و تست‌های تشخیص و تصویربرداری مانند عکس ساده، CT اسکن و بیوپسی انجام می‌شود. سرطان ممکن است به دیگر اعضای بدن مثل استخوان‌ها و یا غدد لنفاوی دست‌اندازی کرده باشد. غدد لنفاوی در سرتاسر بدن وجود دارند و وظیفه اولیه آنها پاک کردن بدن از وجود باکتری‌هاست و هر غده بزرگی دلیل به انتشار سرطان به آن نیست.

مکان‌های شایع متاستاز و علائم آنها

سرطان چگونه درمان می‌شود؟

درمان سرطان به موارد متعددی بستگی دارد:

۱. نوع سرطان
۲. محل اولیه سرطان
۳. اینکه آیا سرطان به نقاط دیگر بدن دست‌اندازی کرده است یا خیر
۴. وضعیت سلامت عمومی بیمار
۵. سن بیمار